

תמונת מצב: מבקשי מקלט מאריתריאה וסודן בישראל, מרץ 2019

רקע - ע"פ נתוני רשות האוכלוסין וההגירה בישראל חיים כ-30 אלף מבקשי מקלט מאריתריאה וסודן. מבקשי המקלט חיים בישראל עשור ואף למעלה מכך ללא מעמד, ללא אשרת עבודה, ועם נגישות מצומצמת ביותר לשירותי רווחה ובריאות.

כ-14 אלף מבין מבקשי המקלט מתגוררים בדרום תל אביב, השאר מתגוררים בעיקר בערים: אשדוד, אילת, בני ברק, ירושלים, פתח תקווה, נתניה וראשון לציון.

אחוזי ההכרה בפליטים בישראל: רק 10 אריתריאים וסודני אחד קיבלו מעמד פליט (פחות מאחוז); וכ-800 מבקשי מקלט סודנים שחיים בישראל קיבלו תושבות ארעית (א/5) אשר עליהם לחדש מדי שנה, וזאת מבלי שישראל תכריע בבקשות המקלט שלהם.

אחוזי ההכרה באירופה למבקשי מקלט מאריתריאה: כ-70% מקבלים מעמד פליט. אם מוסיפים לכך את מספר האנשים שמקבלים הגנות משלימות (הכוללות מעמד, שירותי בריאות ורווחה, ביטוח לאומי, אישורי עבודה וסיוע בהתאקלמות תעסוקתית ולשונית), מספרם מגיע לכ-90%.

אחוזי ההכרה באירופה למבקשי המקלט מסודן: כ-50% מקבלים מעמד פליט, אם מוסיפים לכך את מספר האנשים שמקבלים הגנות משלימות, מספרם מגיע לכ-60%.

המצב באריתריאה - אריתריאה היא דיקטטורה המגבילה את חירויות היסוד של אזרחיה ומנהיגה חובת גיוס לצבא לתקופת זמן בלתי מוגבלת. השירות בצבא אריתריאה כרוך בעבודות פרך, ניצול, ענישה גופנית ואף ניצול מיני. הסכם השלום המבורך בין אתיופיה ואריתריאה שנחתם לאחרונה, עשוי לסמן את תחילתו של שינוי לשתי המדינות ולמזרח אפריקה כולה. אולם, כיום מצב זכויות האדם באריתריאה נותר חמור כשהיה. נציבות הפליטים של האו"ם חזרה לאחרונה על קביעתה המפורשת כי נוכח הפרות זכויות האדם המתמשכת באריתריאה, רוב רובם של האריתריאים בישראל אינם יכולים לשוב בבטחה לארצם.

המצב בסודן - ביוני 2018 פרסמה נציבות הפליטים של האו"ם חוות דעת בנושא צרכי ההגנה הבינלאומיים של יוצאי דארפור. חוות הדעת קבעה כי בשלב הזה, בשל המצב הקשה בדארפור, האו"ם לא מקדם או מעודד החזרה של מבקשי מקלט לשם. עוד קובעת הנציבות כי דארפורים משבטים שאינם ערביים, אליהם משתייכים מרבית מבקשי המקלט הסודנים בישראל, נחשבים לקבוצת סיכון ואין להם חלופה בטוחה אחרת בתוך סודן - לכן לא ניתן להחזירם לדארפור או לאזורים אחרים במדינה. גם יוצאי הרי הנובה והנילוס הכחול שבסודן מוכרים בעולם כפליטים שהחזרתם אסורה בשל רדיפת השלטון והפשעים המבוצעים בהם.

תכנית הגירוש למדינות השלישיות באפריקה - בנובמבר 2017 הכריזה ישראל כי תפעל לגירוש של מבקשי מקלט לרואנדה ולאוגנדה, תוך שהיא טוענת לקיומם של הסכמים חשאיים המאפשרים זאת, ואף החלה לכלוא מבקשי מקלט לצורך גירושם. עם זאת, כפי שהתברר, גם אוגנדה וגם רואנדה סירבו להכיר בקיומם של הסכמים אלו, **ותכנית הגירוש קרסה**. ישראל טוענת עדיין לקיומם של הסכמים המאפשרים גירוש "מרצון" לאותן המדינות, עת שבפועל, לפי נתוני משרד הפנים, רק 359 מבקשי מקלט עזבו את ישראל לאוגנדה ולרואנדה בשנת 2018.

תעסוקה - מדיניות מכוונת של עמימות ביחס לחוקיות העסקתם של מבקשי המקלט מובילה לניצול שלהם ומקשה עליהם להתפרנס ולהשיג תנאי מחיה בסיסיים. ברישיון השהייה שלהם נרשם כי "רישיון זמני זה אינו מהווה רישיון עבודה", אולם כבר בשנת 2011 התחייבה המדינה בפני בג"ץ שלא תנקוט פעולות אכיפה על מעסיקיהם, מה שבפועל מאפשר לרבים לעבוד למחייתם. מדובר בהסדר אי-אכיפה עמום ובלתי מובן לרוב הציבור ואינו מהווה תחליף למדיניות סדורה: הוא מוביל לניצול של העובדים ופוגע ביכולתם להתפרנס בכבוד ומערים קשיים על מעסיקיהם. העובדים מועסקים בענפים במשק הנחשבים מסוכנים, מפרכים ומלכלכים (שלושת הממים), ועבודתם מאופיינת בשכר נמוך כאשר משכרם זה מנוכה הסכום הגבוה ביותר שניתן לגבות עבור מס הכנסה. (אינם זכאים להנחות מס להן זכאים תושבים ואף מהגרי עבודה).

חוק הפיקדון - במאי 2017 נכנס לתוקפו חוק הפיקדון לפיו אמורים מעסיקים לנכות 20% משכר עובדים שהם מבקשי מקלט, ולהפקידם בקרן פיקדון ייעודית. הכספים יישמרו בקרן הפיקדון עד ליציאתם מישראל. מטרת החוק המוצהרת: עידוד יציאתם מרצון של מבקשי המקלט מישראל. עם כניסת החוק לתוקף נחתכה חמישית משכרם הזעום של מבקשי מקלט וכתוצאה מכך, כמחצית מהם מרוויחים פחות משכר המינימום. ביולי 2018, לאחר לחץ שהפעילו שופטי בג"ץ, עברו בכנסת תקנות המצמצמות את אחוזי הניכוי ל-6% עבור נשים, קורבנות סחר, אבות חד הוריים, קשישים, קטינים, וחולים במצבים רפואיים המצדיקים מתן פטור חלקי.

חוק הפיקדון מעשיר מעסיקים עבריינים: מעקב אחר יישום החוק מראה כי כמחצית מהמעסיקים מנכים משכר מבקשי המקלט את 20 האחוזים, אולם אינם מפקידים את הסכום המנוכה לקרן הפיקדון, ולמעשה הם משלשלים את הכסף לכיסם מדי חודש. המדינה יצרה חוק ללא מנגנון פיקוח או הגנה על העובדים.

חוק הפיקדון צפוי לגלגל על הקופה הציבורית חובות של מיליוני שקלים: במקרים של פשיטת רגל של חברות כוח אדם המעסיקות מאות מבקשי מקלט, נותרים העובדים ללא הכספים שנוכו ממשכורותיהם וללא מעסיק ממנו הם יכולים לתבוע אותם - מי שיידרש להחזיר את הכספים לעובדים הוא הביטוח הלאומי, והחוב יתגלגל בפועל על הקופה הציבורית. נוצר מצב שבו **חוק הפיקדון חושף את מבקשי המקלט ואת הקופה הציבורית לגניבה**.

חוק הפיקדון חותר תחת תכליתו שלו-עצמו: כספים שלא הופקדו לא מעודדים איש לצאת מישראל אלא להפך - הם מעודדים את מבקשי המקלט להישאר בישראל עד לקבלתם במלואם.

בריאות - מדיניות המסכנת את שלומם ואת חייהם של מבקשי המקלט.

חוק ביטוח בריאות ממלכתי אינו חל על מבקשי המקלט ולכן אין להם גישה לשירותי הבריאות הציבוריים אלא במקרי-חירום, כשחייהם בסכנה. כדי לקבל טיפול על מבקשי המקלט לחכות להתדרדרות במצבם, שכן רק אז יזכו לטיפול בחדרי המיון. מצב זה פוגע לא רק בבריאותם של מבקשי המקלט אלא גם במערכת הבריאות כולה, שנאלצת לספוג **חובות אבודים** בגובה עשרות מיליוני ש"ח בשנה עבור הטיפול הרפואי במצבי חירום. **בדוח משנת 2014** מציין מבקר המדינה כי הגישה הקיימת והמצומצמת לשירותי בריאות למבקשי המקלט הסובלים ממחלות נפש, ממחלות כרוניות מסוימות, ולעתים אף למי מהם שנוקק לשיקום ולסיעוד, אינו עולה בקנה אחד עם הוראות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ועם תנאי האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות.

ביולי 2017 הודעה משרד הבריאות כי השירותים הניתנים כיום אינם מספקים את כלל צרכיהם הרפואיים של מבקשי המקלט, ועל כן הוא פועל למציאת פתרון ביטוחי עבורם. **לדברי משרד הבריאות, לאחרונה הוצגה תכנית בנושא לפני מנכ"ל המשרד והתכנית אושרה ע"י הגורמים המקצועיים, אך גורמים פוליטיים מונעים את יישומה.**

רווחה - משרד הרווחה מפקיר את מרבית האוכלוסיות הפגיעות הזקוקות לטיפול.

על פי מדיניות משרד הרווחה מבקשי מקלט ככל אינם מקבלים טיפול ושירותים פרט לקטינים בסיכון, נשים קורבנות אלימות במשפחה במצבי סכנה בלבד, וכן מי שהוכר על ידי משטרת ישראל כקורבן סחר או החזקה בתנאי עבדות. **דוח מבקר המדינה משנת 2014** דרש מהממשלה הקצאת תקציבים ועיצוב מדיניות בנושא שירותי רווחה למבקשי המקלט. במרץ 2017 פרסם משרד הרווחה **מסמך מדיניות** כמענה לליקויים אשר מנה מבקר המדינה. הצעת המדיניות מתייחסת רק לארבע אוכלוסיות פגיעות מקרב מבקשי המקלט (נשים קורבנות אלימות במשפחה; דרי רחוב; אנשים עם מוגבלות; קורבנות סחר מוכרים) ונכון להיום אינה ממומשת. על אף הצהרת שר הרווחה על מתן טיפול חירום לאוכלוסיות פגיעות במצבי סכנה ועל אף קבלת 10 מיליון ש"ח ממשרד האוצר, משרד הרווחה כמעט ולא נותן מענה טיפולי לזקוקים לו.

היעדר מדיניות רווחה אמיתית ומענה לצרכיהם הבסיסיים של מבקשי המקלט בישראל פוגע לא רק באוכלוסיית מבקשי המקלט עצמה, אלא גם בתושבי השכונות ביניהם הם חיים. **מדיניות רווחה ובריאות הולמת למבקשי המקלט היא לא רק חובתנו החוקית והמוסרית - היא תאפשר גם את פיזורם של מבקשי המקלט ברחבי הארץ, תקל על השתלבותם המיטבית בחברה, ותפחית מהמצוקה ומהעומס בשכונות בהן הם חיים.**

במקום להשתמש במבקשי המקלט ובמצוקה האמתית של תושבי דרום ת"א לצורך התנגחות בבית המשפט, שיסוע בין הקהילות והסתה - אפשר וראוי לאמץ פתרונות קיימים וטובים.